

PODSTAWOWE UPRAWNIENIA I OBOWIĄZKI POKRZYWDZONEGO

POSTĘPOWANIE PRZYGOTAWCZE

1. Podstawowe prawa

1. Pokrzywdzony w postępowaniu przygotowawczym jest stroną uprawnioną do działania we własnym imieniu i zgodnie z własnym interesem (art. 299 § 1 kpk).
2. Jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje (art. 51 § 2 kpk).
3. Jeżeli pokrzywdzonym jest osoba nieporadna, w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia, jego prawa może wykonywać osoba, pod której pieczęć pokrzywdzony pozostaje (art. 51 § 3 kpk).
4. W razie śmierci pokrzywdzonego prawa, które by mu przysługiwały, mogą wykonywać najbliższe osoby, a w wypadku ich braku lub nieujawnienia – prokurator działając z urzędu (art. 52 kpk).
5. Za pokrzywdzonego, który nie jest osobą fizyczną czynności procesowych dokonuje organ uprawniony do działania w jego imieniu (art. 51 § 1 kpk). Pokrzywdzony może w toku postępowania karnego ustanowić swojego pełnomocnika (art. 87 § 1 kpk).
6. Pokrzywdzony może złożyć wniosek o wyłączenie sędziego, jeżeli istnieje okoliczność tego rodzaju, że mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do jego bezstronności w danej sprawie (art. 42 § 1 kpk).
7. Pokrzywdzony może złożyć do prokuratora (w postępowaniu przygotowawczym) lub do sądu (w postępowaniu sądowym) wniosek o wyznaczenie mu pełnomocnika z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów związanych z pełnomocnictwem bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny (art. 87 § 1 i 88 § 1 kpk).
8. Pokrzywdzonemu oraz instytucji państwowej, samorządowej lub społecznej, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie przysługuje zażalenie na postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa lub dochodzenia, a stronom – na postanowienie o jego umorzeniu. Uprawnionym do złożenia zażalenia przysługuje prawo przejrzenia akt (art. 306 § 1, 325a kpk).
9. Osobie lub instytucji, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie przysługuje zażalenie do prokuratora nadzrędnego albo do prokuratora powołanego do nadzoru nad organem, któremu złożono zawiadomienie jeżeli nie zostanie w ciągu 6 tygodni powiadomiona o wszczęciu albo odmowie wszczęcia śledztwa lub dochodzenia (art. 306 § 3, 325a kpk).
10. W razie złożenia przez pokrzywdzonego wniosku o ściganie niektórych sprawców, obowiązek ścigania obejmuje również inne osoby, których czyny pozostają w ścisłym związku z czynem osoby wskazanej we wniosku. Przepis ten nie dotyczy najbliższych osoby składającej wniosek (art. 12 § 2 kpk). Wniosek może być cofnięty w postępowaniu przygotowawczym za zgodą

prokuratora, a w postępowaniu sądowym za zgodą sądu – do rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej; nie dotyczy to przestępstwa określonego w art. 197 kk (art. 12 § 3 kpk).

11. Jeżeli pokrzywdzony nie ukończył 15 lat, czynności z jego udziałem powinny być, w miarę możliwości, przeprowadzone w obecności przedstawiciela ustawowego lub faktycznego opiekuna, chyba że dobro postępowania stoi temu na przeszkodzie (art. 171 § 3 kpk).
12. W sprawach o przestępstwa określone w rozdziale XXV Kodeksu karnego (przeciwko wolności seksualnej i obyczajności) pokrzywdzonego, który w chwili czynu nie ukończył 15 lat, powinno się przesłuchiwać w charakterze świadka tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub zażąda tego podejrzany, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego (art. 185a § 1 kpk).
13. Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa użycia wobec pokrzywdzonego, występującego w sprawie w charakterze świadka, przemocy lub groźby bezprawnej może on zastrzec dane dotyczące miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości sądu lub prokuratora. W takim wypadku pisma procesowe doręcza się wówczas do instytucji, w której pokrzywdzony jest zatrudniony lub na inny wskazany przez niego adres (art. 191 § 3 kpk).
14. W razie okazania osoby podejrzewanej, pokrzywdzony może domagać się, aby czynność tę przeprowadzono w sposób wyłączający możliwość jego rozpoznania przez osobę rozpoznawaną (art. 173 § 2 kpk).
15. Przesłuchanie pokrzywdzonego w charakterze świadka może nastąpić przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość (art. 177 § 1a kpk).
16. Pokrzywdzonego, który nie może się stawić na wezwanie z powodu choroby, kalectwa lub innej nie dającej się pokonać przeszkody, można przesłuchać w miejscu jego pobytu (art. 177 § 2 kpk).
17. Pokrzywdzony może składać wnioski o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia (art. 315 § 1, 325a kpk).
18. Jeżeli czynności śledztwa lub dochodzenia nie będzie można powtórzyć na rozprawie, pokrzywdzony i jego przedstawiciel ustawowy mogą być dopuszczeni do tej czynności, chyba że, w razie zwłoki, zachodzi niebezpieczeństwo utraty lub zniekształcenia dowodu. Organ prowadzący postępowanie przygotowawcze może także dopuścić pokrzywdzonego do udziału w innych czynnościach śledztwa lub dochodzenia (art. 316 § 1, 317, 325a kpk).
19. Pokrzywdzony w toku śledztwa lub dochodzenia może zwrócić się do sądu z żądaniem przesłuchania świadka, jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo, że nie będzie można go przesłuchać na rozprawie (art. 316 § 3 kpk).
20. Organ prowadzący postępowanie przygotowawcze ma obowiązek doręczenia pokrzywdzonemu odpisu postanowienia o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłych albo instytucji naukowej lub specjalistycznej oraz zezwala na wzięcie udziału w przesłuchaniu biegłego i zapoznanie się z opinią, jeżeli została złożona na piśmie (art. 318 kpk).
21. Pokrzywdzony uczestniczący w czynnościach podpisując protokół może zgłosić zarzuty, co do jego treści (art. 150 § 2 kpk).

22. Pokrzywdzony ma prawo do sporządzenia odpisu protokołu czynności, w której uczestniczył lub miał prawo uczestniczyć, jak również dokumentu pochodzącego od niego lub sporządzonego z jego udziałem (art. 157 § 3 kpk).
23. Pokrzywdzony ma prawo otrzymać na swój koszt po jednej kopii zapisu dźwięku lub obrazu utrwalonej w ten sposób czynności procesowej (art. 147 § 4 kpk).
24. Pokrzywdzony, za zgodą prowadzącego postępowanie, może w toku postępowania przygotowawczego przeglądać akta i sporządzać z nich odpisy, a także złożyć zażalenie na odmowę udostępnienia akt (art. 156 § 1, 159 kpk).
25. Pokrzywdzony może złożyć wniosek o wydanie odpłatnie kserokopii dokumentów z akt sprawy, a za zgodą prowadzącego postępowanie przygotowawcze może on otrzymać odpłatnie uwierzytelnione odpisy lub kserokopie (art. 156 § 2 i 5 kpk).
26. Pokrzywdzonemu przysługuje zażalenie na czynności inne niż postanowienia i zarządzenia naruszające jego prawa (art. 302 § 2 kpk).
27. Pokrzywdzony może złożyć wniosek lub wyrazić zgodę na wniosek oskarżonego o skierowanie sprawy do instytucji lub osoby godnej zaufania w celu przeprowadzenia między nimi postępowania mediacyjnego (art. 23a § 1 kpk).
28. Pokrzywdzony może wnieść do sądu akt oskarżenia o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego w razie powtórnego wydania przez prokuratora postanowienia o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania. Termin do wniesienia aktu oskarżenia wynosi miesiąc od doręczenia pokrzywdzonemu zawiadomienia o postanowieniu. Akt oskarżenia powinien być sporządzony i podpisany przez adwokata (art. 55 § 1 i 2 kpk).
29. Pokrzywdzony po wniesieniu aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego może aż do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego złożyć oświadczenie, że chce działać w charakterze oskarżyciela posiłkowego (art. 53 i 54 kpk) lub powoda cywilnego (art. 62 kpk). Jeżeli wystąpi z powództwem cywilnym w toku postępowania przygotowawczego, może żądać jego zabezpieczenia. Na postanowienie, co do zabezpieczenia roszczenia przysługuje zażalenie do sądu (art. 69 § 2 i 3 kpk).
30. W razie umorzenia lub zawieszenia postępowania przygotowawczego, w którym zgłoszone było powództwo cywilne, pokrzywdzony w terminie 30 dni od daty doręczenia postanowienia może żądać przekazania sprawy sądowi właściwemu do rozpoznawania spraw cywilnych (art. 69 § 4 kpk).
31. Pokrzywdzony jako oskarżyciel posiłkowy, ma prawo składać wnioski dowodowe, być obecnym na całej rozprawie, zadawać pytania przesłuchiwanym osobom oraz złożyć apelację od wyroku. Jeżeli wyrok został wydany przez sąd okręgowy – apelacja musi być sporządzona i podpisana przez adwokata (art. 446 kpk).
32. Jeżeli nie wytoczono powództwa cywilnego, pokrzywdzony może aż do zakończenia pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego na rozprawie głównej złożyć wniosek o orzeczenie obowiązku naprawienia wyrządzonej szkody w całości lub części. Z takim samym wnioskiem pokrzywdzony (lub inna uprawniona osoba) ma prawo wystąpić do sądu w razie skazania sprawcy za czyn określony w art. 46 § 1 kk (art. 49a kpk).

2. Podstawowe obowiązki

1. Pokrzywdzony ma obowiązek stawić się na każde wezwanie organu prowadzącego postępowanie (art. 177 § 1 kpk). Na pokrzywdzonego, który bez usprawiedliwienia nie stawił się na wezwanie organu prowadzącego postępowanie albo bez zezwolenia tego organu wydził się z miejsca czynności przed jej zakończeniem, można nałożyć karę pieniężną w wysokości do 3000 złotych, a ponadto zarządzić jego zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie (art. 285 § 1 i 2 kpk).
2. Jeżeli karalność czynu zależy od stanu zdrowia pokrzywdzonego nie może on sprzeciwić się oględzinom i badaniom nie połączonym z zabiegiem chirurgicznym lub obserwacją w zakładzie leczniczym (art. 192 § 1 i 3 kpk). W przypadku zaistnienia wątpliwości co do stanu psychicznego pokrzywdzonego jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego spostrzeżeń, sąd lub prokurator może zarządzić jego przesłuchanie z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa (art. 192 § 2 kpk).
3. W celu ograniczenia kręgu osób podejrzanych lub ustalenia wartości dowodowej ujawnionych śladów od pokrzywdzonego można pobrać odciski daktyloskopijne, włosy, ślinę, próby pisma, zapach, wykonać fotografię osoby lub dokonać utrwalenia głosu (art. 192a § 1 kpk).
4. Pokrzywdzony przebywający za granicą, ma obowiązek wskazać adresata dla doręczeń w kraju; w razie nieuczynienia tego pismo wysłane na ostatnio znany adres w kraju albo, jeżeli adresu tego nie ma, załączone do akt sprawy uważa się za doręczone (art. 138 kpk).
5. Jeżeli pokrzywdzony, nie podając nowego adresu, zmienia miejsce zamieszkania lub pobytu pod wskazanym przez siebie adresem, pismo wysłane pod tym adresem uważa się za doręczone (art. 139 § 1 kpk).

UPRAWNIENIA I OBOWIĄZKI POKRZYWDZONEGO W POSTĘPOWANIU W SPRAWACH O WYKROCZENIA

Pokrzywdzonym jest ten, czyje dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez wykroczenie (art. 25 §1 k.p.w).

W razie śmierci pokrzywdzonego prawa, które mu przysługiwały mogą wykonywać osoby najbliższe (art. 25 §2 k.p.w.)

Za pokrzywdzonego uważa się zakład ubezpieczeń w zakresie, w jakim pokrył szkodę wyrządzoną pokrzywdzonemu przez wykroczenie lub jest zobowiązany do jej pokrycia (art. 25 §3 k.p.w. w zw. z art. 49 §3 k.p.k.)

Za pokrzywdzonego, który nie jest osobą fizyczną czynności procesowych dokonuje organ

uprawniony do działania w jego imieniu (art. 25 §3 k.p.w. w zw. z art. 51 §1 k.p.k.)

Jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni lub ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje (art. 25 §3 k.p.w. w zw. z art. 51 §2 k.p.k.)

Prawa i obowiązki pokrzywdzonego:

1. Pokrzywdzony może działać jako strona w charakterze oskarżyciela posiłkowego obok oskarżyciela publicznego lub zamiast niego (art. 25 §4 k.p.w.). W ramach tego uprawnienia pokrzywdzony może:
  - a. w terminie 7 dni od zawiadomienia go o przesłaniu wniosku o ukaranie do sądu oświadczyć, że będzie działał obok oskarżyciela publicznego jako oskarżyciel posiłkowy. Po upływie terminu uprawnienie to wygasa (art. 26 §3 k.p.w.);
  - b. w sprawach o wykroczenia ścigane na żądanie pokrzywdzonego – może samodzielnie wnieść wniosek o ukaranie jako oskarżyciel posiłkowy (art. 27 §1 k.p.w.);
2. Żądanie ścigania złożone, co do niektórych tylko współdziałających w popełnieniu czynu pozostaje skuteczne także wobec osób niewskazanych w żądaniu, jeżeli nie są to osoby najbliższe dla pokrzywdzonego (art. 6 §2 k.p.w.);
3. W przypadku złożenia przez pokrzywdzonego żądania ścigania sprawcy wykroczenia ściganego na żądanie, może on cofnąć to żądanie. Niedopuszczalne jest cofnięcie żądania wobec niektórych tylko współdziałających w popełnieniu czynu, chyba że są to osoby najbliższe dla pokrzywdzonego. Cofnięcie może nastąpić do momentu rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie. W razie cofnięcia żądania ponowne jego złożenie jest niedopuszczalne (art. 6 §3 k.p.w.);
4. W sprawach o wykroczenia inne niż ścigane na żądanie pokrzywdzonego, może on samodzielnie wnieść wniosek o ukaranie jako oskarżyciel posiłkowy, jeżeli w ciągu miesiąca od zawiadomienia Policji o wykroczenie nie zostanie powiadomiony o wniesieniu wniosku o ukaranie albo otrzyma zawiadomienie o tym, że czynności wyjaśniające nie dostarczyły podstaw do wniesienia przez Policję wniosku o ukaranie (art. 27 §2 k.p.w.);
5. Pokrzywdzony będący oskarżycielem posiłkowym ma prawo żądać zezwolenia na sporządzenie odpisu protokołu czynności, w których uczestniczył lub miał uczestniczyć, jak również dokumentu pochodzącego od niego lub sporządzonego z jego udziałem (art. 157 §3 k.p.k. w zw. z art. 38 §1 k.p.w.). Pokrzywdzony będący oskarżycielem posiłkowym ma prawo przeglądania akt sprawy sądowej w sprawie o wykroczenie i sporządzania z nich odpisów (art. 156 §1 k.p.k. w zw. z art. 38 §1 k.p.w.);
6. Pokrzywdzony wezwany w charakterze świadka ma obowiązek stawić się i złożyć zeznania (art. 41 §1 k.p.w. w zw. z art. 177 §1 k.p.k.);
7. Pokrzywdzony uczestniczący w czynnościach może podpisując protokół z tych czynności zgłosić jednocześnie zarzuty, co do jego treści, które to zarzuty należy wciągnąć do protokołu (art. 37 §5 k.p.w. w zw. z art. 150 §2 k.p.k.);
8. Jeżeli karalność czynu zależy od stanu zdrowia pokrzywdzonego, nie może on sprzeciwić się oględzinom i badaniom niepołączonym z zabiegiem chirurgicznym lub obserwacją w zakładzie leczniczym. Jeżeli istnieje wątpliwość, co do stanu psychicznego pokrzywdzonego występującego w charakterze świadka, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego spostrzeżeń, sąd lub prokurator może zarządzić jego przesłuchanie z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa, a pokrzywdzony nie może się temu przeciwstawić. Dla celów dowodowych można również pokrzywdzonego występującego w charakterze świadka, za

- jego zgodą, poddać oględzinom ciała i badaniom lekarskim lub psychologicznym (art. 41 §1 k.p.w. w zw. z art. 192 k.p.k.);
9. Pokrzywdzony może skorzystać z pomocy jednego pełnomocnika. Pełnomocnikiem może być adwokat, radca prawny, a przypadku gdy pokrzywdzonym jest instytucja państwowa samorządowa lub społeczna, także pracownik tej instytucji lub jej organu nadrzędnego (art. 30 §1 k.p.w.). Pokrzywdzony może udzielić pełnomocnictwa na piśmie albo przez oświadczenie do protokołu organu prowadzącego postępowanie w sprawie o wykroczenie (art. 30 § 2 k.p.w. w zw. z art. 83 §2 k.p.k.). Może także, gdy nie ma pełnomocnika z wyboru, złożyć wniosek o wyznaczenie pełnomocnika urzędu. We wniosku powinien w sposób należyty wykazać, że nie jest w stanie ponieść kosztów z tytułu ustanowienia pełnomocnika bez poważnego uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny (art. 30 §2 k.p.w. w zw. za art. 22 k.p.w.);
  10. Pokrzywdzony ma prawo wziąć udział w rozprawie i pozostać na sali, choćby miał składać zeznania jako świadek (art. 81 k.p.w. w zw. z art. 384 §2 k.p.k.);
  11. Pokrzywdzony będący oskarżycielem posiłkowym może, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, składać wnioski i inne oświadczenia na piśmie i ustnie do protokołu (art. 38 §1 k.p.w. w zw. z art. 116 k.p.k.);
  12. Pokrzywdzony będący oskarżycielem posiłkowym ma prawo składać wnioski dowodowe (art.39 §1 k.p.w.);
  13. Gdy pokrzywdzony nie stawiał się na rozprawę a w aktach brak było dowodu doręczenia wezwania lub zawiadomienia, a sąd uznając to za celowe przeprowadził postępowanie dowodowe, pokrzywdzony może żądać na następnej rozprawie – gdy nie był prawidłowo powiadomiony o terminie poprzedniej rozprawy- przeprowadzenie ponownie tych dowodów (art. 71 §2 k.p.w);
  14. W razie wniesienia przez oskarżyciela publicznego wniosku o skazanie obwinionego bez przeprowadzenia rozprawy, pokrzywdzony, który złożył oświadczenie o przyłączeniu się do postępowania w charakterze oskarżyciela posiłkowego, może w terminie określonym przez sąd, zgłosić wobec niego sprzeciw. W przypadku złożenia sprzeciwu, wniosek nie może zostać uwzględniony(art. 63 §3 k.p.w.);
  15. Pokrzywdzony będący oskarżycielem posiłkowym może zgłosić sprzeciw wobec wniosku obwinionego o skazanie go w określony sposób bez przeprowadzenia rozprawy. W razie zgłoszenia sprzeciwu, wniosek nie może zostać uwzględniony (art. 64 §2 k.p.w.);
  16. Pokrzywdzony będący oskarżycielem posiłkowym może odstąpić od oskarżenia (art.28 k.p.w.);
  17. Pokrzywdzony będący oskarżycielem posiłkowym ma prawo wnoszenia środków odwoławczych, gdy ustawa tak stanowi(art.103 §2 i 3 k.p.w.);
  18. Stronom, obrońcy, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta sprawy sądowej i daje możliwość sporządzenia z nich odpisów po wszczęciu postępowania przez sąd (art. 156 §1 k.p.w.).